

УДК 37.013

DOI [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2021-2\(27\)-31-37](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2021-2(27)-31-37)

Новгородська Марина,

м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0003-3157-7155>

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСОБІВ ПРОФІЛАКТИКИ ТА КОРЕКЦІЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ОБДАРОВАНИХ ПІДЛІТКІВ ВІД ВІРТУАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація.

У статті проаналізовано результати дослідження педагогічних засобів профілактики та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища. Для порівняння наведено результати світових досліджень з цієї проблематики. Доведено доцільність використання педагогічних засобів профілактики та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища. Автором наведено приклади використання елементів арт-терапії в роботі педагога для ефективної профілактики та корекції залежності.

Ключові слова: профілактика; корекція; обдаровані підлітки; залежність від віртуальної середовища; Інтернет-залежність; педагогічні засоби; елементи арт-терапії.

Для сучасного світу характерними є глобальні прогреси у галузі інформаційних технологій, тотальною комп'ютеризацією та цифровізацією суспільства. Дорослі та підлітки швидко опановують нові технології, які є невіддільною ознакою сьогодення. Підлітки зазвичай надмірно захоплюються новими технологічними засобами комунікації – смартфонами, планшетами, комп'ютерами, які містять цілі віртуальні ігрові світи, тому актуалізація теми профілактики та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища зростає з кожним днем. Нерідко батьки обдарованих підлітків помічають те, як їхні діти патологічно захоплені віртуальним світом і весь свій вільний час проводять в улюблених гаджетах, припиняють цікавитися подіями реального світу. На цьому тлі погіршуються їхні відносини з рідними, знижується успішність у навчанні, спостерігається порушення вольової саморегуляції, підвищується роздратування у разі вимушеного відволікання від гаджета, зростає нездатність за власною ініціативою покинути онлайн гру. У результаті спостерігається чітко сформована залежність від віртуального середовища. Варто зазначити, що говорячи про залежність від віртуального середовища, ми маємо на увазі поведінкову залежність підлітків від електронних пристроїв (гаджетів), Інтернет-залежність. За таких умов надмірного використання гаджетів підліток ризикує стати залежним від віртуального середовища, що призводить до соціальних, психологічних і фізіологічних проблем.

Проблема залежності від віртуального середовища серед підлітків стає дедалі більш актуальною по всьому світу. Кількість дослідників, які вивчають різні види залежності від віртуального середовища (Інтернет-залежність та інші види залежності) постійно зростає. Наведемо лише найвідоміші з них: це дослідження В. Менделевича [1] (вивчає всі види залежностей), Ж. Брюєра [2] (залежності та звички), К. Yang [3] (Інтернет-залежність), D. Greenfield [4], О. Войсунського [5], А. Пан [6] (вплив залежності від цифрового світу), О. Камінської [7] (Інтернет-залежність), К. Андросович та Л. Ткаченко [8] (деструктивна соціалізація обдарованих старшокласників в Інтернет-середовищі), Г. Іванюк і Д. Бовсунівської [9] (безпека дітей в інформаційному просторі) та ін.

Дослідники зазначають, що залежність від використання Інтернету може виявлятися у формі багатогодинного дозвільного проведення часу мережі за допомогою смартфонів, планшетів чи комп'ютерів. Ця дозвільна діяльність зазвичай має розважальний характер. Згідно з останніми дослідженнями [10], залежність від віртуального середовища, зокрема й всесвітньої

мережі суттєво впливає на фізичний і психічний стан здоров'я підлітків та призводить до підвищення рівня тривоги, стресу чи навіть може спричинити депресію. За результатами цих досліджень у 11,8 % підлітків внаслідок багатогодинної онлайн-активності в соціальних мережах та чатах сформувалася Інтернет-залежність. Ці підлітки поступово набували всі ознаки занепокоєння та стресу. Причому дослідники виявляють сильну позитивну кореляцію між залежністю від Інтернету та стресом, тривогою та депресією.

У наших попередніх працях, присвячених дослідженню цієї проблеми [11], виникнення залежності пов'язано з наявністю постійних стресорів, що, зазвичай, супроводжується тривогою і може призводити до депресії. Підліток, який має багато вільного часу, позбавляється від стресу, перебуваючи в ірреальному віртуальному середовищі, граючи в різні мережеві ігри, надмірно використовує соціальні мережі та чати.

У недавньому закордонному дослідженні [12] науковці відзначають, що створення підліткам певного розвивального середовища з різними варіантами проведення часу на свіжому повітрі сприяє зниженню їх залежності від всесвітньої мережі, а оскільки спілкування, пізнання, гра, учіння та праця є педагогічними засобами [14] профілактики та корекції залежності від віртуального середовища, то цілком зрозумілою є дієвість такої стратегії недопущення залежності дітей, зокрема й обдарованих підлітків від віртуального середовища.

Ми погоджуємося з думкою тих науковців, які вважають, що праця в реальному світі, конструктивна діяльність, може значно знизити ризик залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища.

Метою цього дослідження було виявлення залежних від віртуального середовища обдарованих підлітків, їх однолітків і проведення профілактики та корекції залежності за допомогою педагогічних засобів. Одним із дієвих засобів, який може використовувати у своїй практичній діяльності педагог – це праця, тобто певна конструктивна діяльність, спрямована життєдіяльність дитини в реальному середовищі. Саме праця є змістовною основою профілактики залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища. Тобто *задіяність підлітка в праці* (творчій, розумовій, фізичній) в реальному світі, сімейні обов'язки, правильно сплановане дозвілля підлітка водночас є профілактикою залежності від віртуального середовища [11].

Досліджуючи та порівнюючи обдарованих підлітків та їхніх пересічних однолітків ми спиралися на концептуальне положення Ф. Подшивайлова [13] щодо центрального (інтегрального) системоутворювального параметра академічної обдарованості – мотивації досягнень. Дослідник зазначає, що мотивація досягнень може виступати індивідуальним маркером обдарованої людини [13]. Так, на початку нашого дослідження було виявлено мотиваційні типи обдарованих підлітків, а згодом, на основі цього ж принципу було створено власну типологію залежних обдарованих підлітків та їхніх пересічних однолітків.

Проведене дослідження дало змогу дійти висновку, що 57 % підлітків проводять у своїх гаджетах до 4 годин на день. Такий часовий проміжок може не викликати занепокоєння у батьків, звісно, якщо дитина більш-менш конструктивно проводить свій час у мережі (тобто використовує Інтернет, наприклад, для навчання), і також має хобі, інтереси та обов'язки в реальному житті. Більше 6 годин на день онлайн-активності ми виявили у 23 % підлітків. 10 % опитаних проводять більше 8 годин на день у своїх гаджетах, ігноруючи заняття та вчителів. Більшість підлітків (67 %) відповіли, що весь свій вільний час вони проводять, дивлячись в екран смартфона або комп'ютера.

Важливою ознакою підліткового віку є динамічність, активність, фізіологічна перебудова всіх систем організму молодої людини. Так, 13 % опитаних зізналися, що вони зазвичай уникають фізичної активності. Безвідповідальними себе вважають 18 %. Припускаємо, що саме ці підлітки потрапляють в зону ризику розвитку залежності від віртуального середовища. Адже не маючи певної відповідальності, не відвідуючи позашкільні заняття чи секції, такі підлітки розважаються шляхом перегляду відео в Інтернеті або грають у мережеві ігри. Такі підлітки відчують нудьгу і, не вміючи зайняти себе чимось корисним, обирають найлегший спосіб

розважитися – постійно перебувати у віртуальному середовищі за допомогою власних гаджетів.

Одним із критеріїв залежності особистості від віртуального середовища є багатогодинна (понад 6 годин на добу) онлайн-активність. За результатами констатувального етапу нашого дослідження, можна дійти висновку, що в 23 % опитаних підлітків спостерігається вже сформована залежність від віртуального середовища. Так, 10 % респондентів присвячують перебуванню в мережі понад 8 годин на день. Вони є власне залежними від віртуального середовища особами, які потребують корекції свого стану. Варто зазначити, що 57 % підлітків перебувають у зоні ризику, але за умови залученості їх у активну діяльність у реальному світі (творчі гуртки, спортивні секції тощо) вони можуть успішно уникнути залежності від віртуального середовища. Досліджуючи цю категорію дітей, ми виявили лише 10 %, осіб, які не мають постійного доступу до мережі, натомість вони мають хобі, улюблену справу, відвідують різні гуртки, секції, факультативи, школи мистецтв тощо. Таких підлітків було зараховано до категорії відносно незалежних від віртуального середовища осіб.

Порівнюючи відповіді підлітків з відповідями їхніх *обдарованих* однолітків, учасників різних конкурсів Малої академії наук (МАН) України, було виявлено значну різницю у їх ставленні до віртуального середовища. Дані цих результатів представлено в *таблиці 1*.

Таблиця 1

Характеристики обдарованих підлітків та їх однолітків (n = 120), у %

Твердження	Обдаровані підлітки	Їхні однолітки
Беруть на себе відповідальність за щось	96 %	83 %
Роздратовуються при вимушеному відволіканні від Інтернету	21 %	36 %
Свій вільний час часто проводять в Інтернеті, у смартфоні або за комп'ютером	52 %	66 %
Відвідують додаткові заняття, секції чи гуртки	74 %	66 %
Постійно чекають наступного виходу в Інтернет	28 %	42 %
Мають улюблену справу	97 %	79 %
Мають домашні обов'язки	99 %	95 %
Батьки або вчителі скаржаться на те, що підлітки проводять забагато часу в телефонах (комп'ютерах)	19 %	35 %

Отже, за результатами опитування обдаровані підлітки більш відповідальні (96 %) за їхніх однолітків (83 %). За вимушеного відволікання від всесвітньої мережі роздратовуються лише 21 % обдарованих підлітків і 36 % їхніх однолітків відповідно. Вільний час зазвичай проводять у гаджетах 52 % обдарованих та 66 % їх однолітків. Серед обдарованих 74 % осіб відвідують гуртки, секції або інші додаткові заняття. У порівнянні з ними, 66 % їх однолітків включені в активну позашкільну діяльність. Обдаровані підлітки надають перевагу читанню, тому зазвичай вони ерудовані, мають бажання постійно знаходити нову інформацію з книжок або Інтернету. Їхні однолітки, навпаки, заходять у всесвітню мережу переважно задля розваг, перегляду відео на YouTube чи спілкування в соцмережах. Говорячи про ризик виникнення залежності від віртуального середовища, варто зазначити, що лише 28 % обдарованих підлітків чекають наступного виходу в мережу, натомість їхні однолітки становлять 42 %. З-поміж обдарованих 97 % мають власне хобі, а серед їхніх однолітків хобі мають тільки 79 %. Майже всі обдаровані відповідальні (99 %) мають домашні обов'язки, а їхні однолітки трохи поступаються – 95 % мають обов'язки. На обдарованих менше скаржаться вчителі чи батьки внаслідок проведення значної кількості часу в гаджетах (19 %), натомість їх однолітки становлять 35 %. Обдаровані презентують себе як 100 % відповідальні. Натомість 93 % з опитаних їхніх однолітків визначають себе відповідальними. З усього загалу лише 16 % обдарованих та 42 % їхніх однолітків зазначили, що кількість часу, яку потрібно провести в мережі Інтернет, щоб отримати задоволення, помітно зростає.

Отже, включеність підлітка у науково-дослідну, творчу діяльність та працю в реальному житті сприяє не лише всебічному розвитку особистості, а й виступає дієвим педагогічним

засобом профілактики та корекції залежності від віртуального середовища. Праця є одним з ефективних педагогічних засобів.

Згідно з педагогічним словником [14], *педагогічні засоби* трактуються як матеріальні об'єкти і предмети духовної культури, які призначені для організації та здійснення педагогічного процесу й виконують функції розвитку учнів; предметна підтримка педагогічного процесу, а також різноманітна діяльність, в яку включаються вихованці: праця, гра, вчення, спілкування, пізнання. Саме ці педагогічні засоби – праця, гра, спілкування, вчення та пізнання становлять основу різноманітної діяльності в профілактиці та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища. У своїй роботі з профілактики та корекції залежності обдарованих підлітків ми використовували елементи арт-терапії, що дало гармонізувати психічний стан підлітка, зняти стрес, напругу, «вилити» свої проблеми на папір через малюнок, усвідомити їх. Такі позашкільні заняття охоплюють такі педагогічні засоби: спілкування, творчу працю, пізнання та навчання новому (художні техніки, прийоми малювання). Займаючись активною діяльністю в реальному світі, обдаровані підлітки та їхні однолітки змогли покращити свій психічний стан, зняти напругу, стрес, уникаючи занурення у віртуальний світ. Такі заняття з елементами арт-терапії та використанням вищезазначених педагогічних засобів доцільно використовувати не лише в позашкільній діяльності, а й під час навчального процесу, наприклад, учителям з образотворчого мистецтва чи класним керівникам під час виховних годин для профілактики та корекції залежної поведінки підлітків.

Як зазначалося вище [11], основою недопущення залежності обдарованого підлітка від віртуального середовища є стабільний стан нервової системи, оскільки підліток, який безперервно перебуває в стресі, стає залежним. Отже, щоб «відключитися» від стресора, залежний підліток знімає напругу виходячи в Інтернет. Відсутність стресу, тобто стабільний стан нервової системи є формою недопущення будь-якої залежної поведінки. Автономність особистості підлітка є основою профілактики залежності від віртуального середовища. Автономність можна досягти, працюючи над усуненням стресорів, тобто факторів, які вганяють у стрес.

Дослідники відзначають [15], що обдаровані підлітки краще емоційно адаптовані, мають менше проблем з поведінкою в класі. Вчені наголошують, що обдарованість загалом може бути фактором захисту від прояву залежної від віртуального середовища поведінки, хоча може існувати певна кількість обдарованих осіб, у яких є певні міжособистісні конфлікти, у результаті чого вони більш схильні до формування залежної від віртуального середовища поведінки.

Погоджуємося з висновками сучасних дослідників стосовно того, що фактори захисту проявів залежності від віртуального середовища значно вищі в обдарованих підлітків, які задіяні в конструктивній діяльності, творчій праці, наукових проєктах, цікавих хобі тощо. Окрім того, майже всі обдаровані є відповідальними особами, а відповідальність є антиподом інфантильності, яка постає формою будь-якої залежності.

Попри те, що в дослідників немає єдиної точки зору щодо взаємозв'язку обдарованості та залежності від віртуального середовища, можна припустити, що обдарованість певною мірою є фактором захисту від прояву залежності від віртуального середовища. Однак ризик все одно існує. У ході цього дослідження ми переконалися у доцільності та дієвості обґрунтованих педагогічних засобів профілактики та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища. Проведення занять з використанням таких педагогічних засобів, як *праця, пізнання, учіння, гра, спілкування та елементи арт-терапії*, дало змогу значно знизити рівень залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища. У дітей значно підвищився інтерес до навчання, пізнання та творчої праці. Це дає підстави стверджувати, що вищезазначені педагогічні засоби профілактики та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища виявилися ефективними та дієвими.

Отже, грамотно сплановане батьками та педагогами дозвілля та задіяність обдарованого підлітка в конструктивній діяльності чи творчій праці, наявність хобі та інтересів у реальному житті, а також використання педагогічних засобів (праця, пізнання, учіння, гра, спілкування,

арт-терапія) допомагають значно знизити ризик формування залежності підлітків від віртуального середовища.

Під час проведення даного дослідження нами було створено типологію залежних від віртуального середовища підлітків, яку буде розглянуто в наступних публікаціях.

Використані літературні джерела

1. Руководство по аддиктологии / под ред. В. Д. Менделевича. – СПб. : Речь, 2007. – 768 с.
2. Брюер Ж. Зависимый мозг. От курения до соцсетей: почему мы заводим вредные привычки и как от них избавиться / Ж. Брюер; пер. с англ. В. Корнеевой. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2018. – 304 с.
3. Янг К. С. Диагноз – Интернет-залежність / К. С. Янг // Мир Интернета. – 2000. – № 2. – С. 36–43.
4. Greenfield D. Treatment Considerations in Internet and Video Game Addiction: A Qualitative Discussion / D. Greenfield // Child Adolesc Psychiatric Clinics of North America. – 2018. – No. 27(2). – P. 327–344. DOI: 10.1016/j.chc.2017.11.007.
5. Интернет-зависимость: психологическая природа и динамика развития/ сост. и ред. А. Е. Войскунский. – М. : Акрополь, 2009. – 279 с.
6. Пан, Алекс Сучжон-Ким Укрощение цифровой обезьяны: [пер. с англ.] / Алекс Сучжон-Ким Пан. – М. : АСТ, 2014. – 319 с.
7. Камінська О. В. Психологічні основи інтернет-залежності молоді: дис. ... д-ра псих. наук / О. В. Камінська. – Одеса, 2016. – 822 с.
8. Андросович К. А. Профілактика деструктивної соціалізації обдарованих старшокласників в Інтернет-середовищі: метод. рек. / К. А. Андросович, Л. І. Ткаченко. – Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. – 40 с.
9. Іванюк Г. І. Безпека дитини в інформаційному просторі: проблеми та шляхи вирішення / Г. І. Іванюк, Д. В. Бовсунівська // Actual Problems Of Science And Practice. – 2020. – С. 186–191.
10. Yadav P. Internet addiction and its correlates among high school students: A preliminary study from Ahmedabad, India / P. Yadav, G. Banwari, C. Parmar, R. Maniar // Asian J Psychiatr. – 2013. – No. 6(6). – P. 500–505.
11. Новгородська М. М. Основи профілактики залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища / М. М. Новгородська // Обдаровані діти – скарб нації : матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 8–11 груд. 2020 р.). – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. – С. 293–295.
12. Problematic Internet Use and health behaviors in adolescent residents of urban and rural areas in Poland – a cross-sectional study / Marta Kozybska, Olga Szpak, Jacek Kurpisz, Zofia Lebiecka, Kinga Flaga-Gieruszyńska, Jerzy Samochowiec, Beata Karakiewicz // Archives of Psychiatry and Psychotherapy. – 2019. – No. 4. – P. 82–91.
13. Подшивайлов Ф. М. Поиск синергетических эффектов взаимодействия системообразующих параметров академической одарённости / Ф. М. Подшивайлов // Актуальні проблеми психології. – 2019. – Вип. 26. – С. 262–276.
14. Педагогический словарь / М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Академия, 2005.
15. Francis, R. Intellectual giftedness and psychopathology in children and adolescents: systematic literature review / R. Francis, D. J. Hawes, M. Abbott // Exceptional Children. – 2016. – No. 82(3). – P. 279–302.

References

1. Mendelevich, V. D. (in Ed.). (2007). *Rukovodstvo po addiktologii [Addictology Guide]*. St. Peterburg. [in Russian].
2. Bryuyer Z. (2018). *Zavisimyy mozg. Ot kureniya do sotssetey: pochemu my zavodim vrednyye privychki i kak ot nikh izbavitsya [Addicted brain. From smoking to social media: why we have bad habits and how to get rid of them]*. Moscow [in Russian].

3. Jung, K. (2000). Diahnoz – Internet-zalezhnist [Diagnosis – Internet addiction]. *Myr Ynterneta – World of the Internet*. 2 [in Ukrainian].
4. Greenfield, D. (2018). Treatment Considerations in Internet and Video Game Addiction: A Qualitative Discussion. *Child Adolesc Psychiatric Clinics of North America*. 27(2). P. 327–344.
5. Voyskunskiy, A. E. (Ed). (2009). *Internet-zavisimost: psikhologicheskaya priroda i dinamika razvitiya [Internet addiction: psychological nature and dynamics of development]*. Moscow [in Russian].
6. Pan, Aleks Suchzhon-Kim (2014). *Ukroshcheniye tsifrovoy obeziany [Taming the Digital Monkey]*. Moscow [in Russian].
7. Kaminska, O. V. (2016). *Psykhologichni osnovy internet-zalezhnosti molodi [Psychological bases of youth Internet addiction]*. *Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
8. Androsovykh, K. A., & Tkachenko, L. I. (2018). *Profilaktyka destruktyvnoi sotsializatsii obdarovanykh starshoklasnykiv v Internet-seredovyschi [Prevention of destructive socialization of gifted high school students in the Internet environment]*. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Ivaniuk, H. I., Bovsunivska, D. V. (2020). Bezpeka dytyny v informatsiinomu prostori: problemy ta shliakhy vyrishennia [Child safety in the information space: problems and solutions]. *Actual Problems Of Science And Practice* [in Ukrainian].
10. Yadav, P., Banwari, G., Parmar, C., & Maniar, R. (2013). Internet addiction and its correlates among high school students: A preliminary study from Ahmedabad, India. *Asian J Psychiatr*. 6 (6). P. 500–505.
11. Novohorodska, M. M. (2020). *Osnovy profilaktyky zalezhnosti obdarovanykh pidlitkiv vid virtualnoho seredovyscha [Fundamentals of prevention of gifted adolescents' addiction on the virtual environment]*. *Obdarovani dity – skarb natsii – The gifted children – the property of the nation*. Kyiv [in Ukrainian].
12. Kozybska Marta, Szpak Olga, Kurpisz Jacek, Lebiecka Zofia, Flaga-Gieruszyńska Kinga, Samochowiec Jerzy, Karakiewicz Beata (2019). Problematic Internet Use and health behaviors in adolescent residents of urban and rural areas in Poland. *Archives of Psychiatry and Psychotherapy*. 4. P. 82–91.
13. Podshivaylov, F. M. (2019). Poisk sinergeticheskikh effektiv vzaimodeystviya sistemobrazuyushchikh parametrov akademicheskoy odarennosti [Search for synergistic effects of interaction of system-forming parameters of academic giftedness]. *Aktualni problemy psikhologii – Actual problems of psychology*. 26. 262–276. [in Russian].
14. *Pedagogicheskiy slovar [Pedagogical Dictionary]* (2005). Moscow [in Russian].
15. Francis, R., Hawes, D. J., & Abbott, M. (2016). Intellectual giftedness and psychopathology in children and adolescents: systematic literature review. *Exceptional Children*. 82(3), P. 279–302.

Novohorodska Maryna

RESULTS OF RESEARCH OF PEDAGOGICAL MEANS OF PREVENTION AND CORRECTION OF ADDICTION OF GIFTED ADOLESCENTS TO THE VIRTUAL ENVIRONMENT

Summary.

The article presents the results of a study of pedagogical tools of prevention and correction of addiction of gifted adolescents to the virtual environment. For comparison, the results of world research on this issue are presented. Pedagogical means of prevention and correction of gifted adolescents' addiction to virtual environment are described, as well as examples of using elements of art therapy in the work of a teacher as an example of effective prevention and correction of addiction. The article presents the characteristics of gifted adolescents and their peers. The article presents the results of work on prevention and correction of addiction with the help of pedagogical tools. One of the tools that teacher can use in his work is a certain constructive activity aimed at the real world. Work is an important basis for preventing gifted adolescents from becoming dependent on the virtual environment.

The results of our study confirm the findings of foreign researchers about the best results of gifted adolescents on the factors that protect manifestation of dependence on the virtual environment. In addition, we have found that almost all the gifted are responsible persons, and responsibility is the opposite of infantilism, which in turn is a form of any dependence. Gifted teenagers, as we saw in our study, are involved in constructive activities in real life, creative work, research projects, interesting hobbies.

It should be noted that involving gifted adolescents in additional classes, we used such pedagogical means of prevention and correction of addiction as work, cognition, learning, play, communication and elements of art therapy. After classes using the above pedagogical tools for prevention and correction of addiction to the virtual environment, we managed to reduce the level of dependence of gifted adolescents, children have an interest in learning, cognition, creative work, and therefore our pedagogical tools for prevention and correction of gifted addiction. adolescents from the virtual environment proved effective. Gifted teenagers, as we saw in our study, are engaged in constructive activities in real life, creative work, research projects, interesting hobbies.

Thus, the involvement of a gifted adolescent in creative work or constructive activities, the presence of hobbies, interests in real life prevents the emergence of dependence on the virtual environment.

Keywords: *prevention; correction; gifted teenagers; addiction to virtual environment; Internet addiction; pedagogical means; elements of art therapy.*

Стаття надійшла до редколегії 4 жовтня 2021 року